

УДК 343.843

DOI 10.32755/sjeducation.2026.01.082

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОБАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ І ЇХ ВПЛИВ НА БЕЗПЕКУ СУСПІЛЬСТВА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

Гончаренко Оксана Григорівна,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін,
Пенітенціарна академія України
(14000, Україна, м. Чернігів, вул. Гонча, 34)
ORCID: 0000-0003-1101-6019

У статті оцінюється ефективність пробаційних заходів в Україні та за кордоном щодо їхнього впливу на соціальну стабільність, економічну доцільність та забезпечення національної безпеки. Авторка аналізує, як пробація впливає на ресоціалізацію суб'єктів пробації, їх соціальну інтеграцію та поведінкову адаптацію, а також на стабільність і безпеку громад. Основну увагу приділено міждисциплінарному підходу до оцінювання ефективності пробаційних заходів, що охоплює кримінологічний, соціальний, психологічний, правовий та економічний аспекти. Досліджено, що кримінологічний аспект відображає превентивну функцію пробації та зниження ризику повторних правопорушень; соціальний – сприяння соціальній адаптації, відновленню соціальних зв'язків і формуванню законослухняної поведінки; психологічний – використання когнітивно-поведінкових та мотиваційних методик для зміни прокримінальних установок; правовий – дотримання законодавчих норм і стандартів контролю; економічний – скорочення витрат на утримання ув'язнених та підвищення економічної активності осіб суб'єктів пробації. На підставі аналізу вітчизняного й закордонного досвіду встановлено, що комплексні програми, які поєднують контроль, соціальну та психологічну підтримку, ефективно знижують рівень рецидиву, сприяють реінтеграції осіб у громаду та змінюють соціальну згуртованість. Визначено, що економічний ефект пробації виявляється в раціональному використанні витрат держави та підвищенні фінансової безпеки суспільства через працевлаштування та професійне навчання суб'єктів пробації. Зроблено висновок, що впровадження ефективних пробаційних програм є стратегічно важливим елементом кримінально-правової політики, що забезпечує соціальну стабільність, економічну доцільність та підвищення безпеки громад і держави загалом. Результати дослідження можуть слугувати методологічною основою для подальшого вдосконалення системи пробації в Україні та адаптації міжнародного досвіду для підвищення ефективності її практичної реалізації.

Ключові слова: пробаційні програми, ресоціалізація, економічна ефективність, міждисциплінарний підхід, соціальна інтеграція, психологічна підтримка, національна безпека.

ASSESSMENT OF THE EFFECTIVENESS OF PROBATION MEASURES AND THEIR IMPACT ON SOCIETY SAFETY: AN INTERDISCIPLINARY APPROACH

Honcharenko Oksana,

Doctor of Sciences (Economy), Professor,
Professor of the Department of Humanities,
Penitentiary Academy of Ukraine

(34 Honcha Street, Chernihiv, 14000, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-1101-6019

In the article the author assesses the effectiveness of probation events in Ukraine and foreign countries in terms of their impact on social stability, economic feasibility and ensuring national security. The author analyzes how probation affects the resocialization of probation subjects, their social integration and behavioral adaptation, as well as the stability and safety of communities. The main attention is paid to an interdisciplinary approach to assessing the effectiveness of probation measures, which includes criminological, social, psychological, legal and economic aspects. It is studied that the criminological aspect reflects the preventive function of probation and reducing the risk of reoffending; social – promoting social adaptation, restoring social ties and forming law-abiding behavior; psychological – using cognitive-behavioral and motivational techniques to change pro-criminal attitudes; legal – compliance with legislative norms and control standards; economic – reducing the cost of keeping prisoners and increasing the economic activity of probation subjects. Based on the analysis of domestic and foreign experience, the author defines that comprehensive programs that combine control, social and psychological support effectively reduce the level of recidivism, promote the reintegration of individuals into the community and strengthen social cohesion. It was determined that the economic effect of probation is manifested in the rational use of state expenses and increasing the financial security of society through employment and professional training of probation subjects. The author concludes that the implementation of effective probation programs is a strategically important element of criminal law policy, which ensures social stability, economic feasibility and increased security of communities and the state as a whole. The results of the study can serve as a methodological basis for further improving the probation system in Ukraine and adapting international experience to increase the efficiency of its practical implementation.

Key words: probation programs, resocialization, cost-effectiveness, interdisciplinary approach, social integration, psychological support, national security.

Постановка проблеми. У контексті трансформації кримінально-виконавчої системи України особливої актуальності набуває переорієнтація від каральної моделі до ресоціалізаційної, спрямованої на відновлення соціальних зв'язків осіб, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також осіб, які перебувають на обліку в органах пробації, і запобігання рецидивній злочинності. У цьому напрямі служба пробації постає як сучасний інститут кримінальної юстиції, що інтегрує механізми контролю, соціальної підтримки та індивідуальної роботи із суб'єктами пробації [1, с. 95].

Традиційні покарання у виді позбавлення волі, незважаючи на виконання каральної функції, здебільшого не забезпечують ефективної соціальної адаптації засуджених та створюють додаткове навантаження на пенітенціарну систему. У цьому контексті пробаційні заходи розглядаються як сучасний альтернативний інструмент кримінальної політики, що поєднує контроль за особами, засудженими до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, або такими, що перебувають на обліку в органах пробації, із заходами, спрямованими на їх ресоціалізацію та соціальну реінтеграцію в суспільство [2].

Водночас у науковій та практичній площині зберігається низка проблемних питань, що потребують подальшого комплексного дослідження, зокрема щодо забезпечення соціальної ефективності пробаційних програм як ключового інструменту зниження кримінальних ризиків і посилення безпеки суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження підтверджують, що пробаційні заходи є ефективним інструментом ресоціалізації суб'єктів пробації. Вітчизняні вчені С. Виноградова, В. Ворожбіт-Горбатюк, Ю. Івчук, О. Нікітіна, Я. Олійник, С. Сьомін, О. Ткачова та інші підкреслюють внесок пробаційних заходів у соціальну інтеграцію осіб та зменшення навантаження на пенітенціарну систему, тоді як дослідження закордонних учених – R. Allen M. Cavadino J. Dignan T. Larri-Seppälä – та інших дослідників демонструють високу ефективність комплексних підходів із застосуванням соціальної підтримки та когнітивно-поведінкових методик. Врахування соціальних факторів та індивідуальних

потреб суб'єктів пробації підвищує ефективність пробаційних заходів. А дослідження соціального та економічного ефектів проведених пробаційних заходів дозволяє оцінити їх вплив на ресоціалізацію суб'єктів пробації, стабільність громад і раціональне використання державних ресурсів, що є ключовим для вдосконалення практики пробації та забезпечення національної безпеки.

Постановка завдання полягає в дослідженні оцінки ефективності пробаційних заходів та визначення їхнього впливу на рівень безпеки суспільства з позицій міждисциплінарного підходу, що поєднує кримінологічні, соціальні, психологічні, правові та економічні аспекти реалізації пробаційних заходів.

Виклад основного матеріалу. Міждисциплінарний підхід до оцінки ефективності пробаційних заходів дає змогу комплексно дослідити їх вплив на поведінку суб'єктів пробації, рівень соціальної адаптації, безпеку громад, а також економічні результати реалізації відповідних заходів. Для забезпечення всебічного аналізу ефективності пробаційних заходів у межах міждисциплінарного підходу доцільно виокремити кримінологічний, соціальний, психологічний, правовий та економічний аспекти оцінювання, кожен з яких відображає окремий вимір впливу пробаційних заходів на особу, громаду та суспільство загалом.

Кримінологічний аспект відображає превентивну функцію пробації та її вплив на зниження ризику повторних правопорушень [3, с. 11]. Соціальний аспект охоплює сприяння соціальної адаптації та інтеграції осіб у громаду, зокрема через підтримку зайнятості й відновлення соціальних зв'язків. Психологічний аспект реалізується шляхом застосування когнітивно-поведінкових і мотиваційних інструментів, спрямованих на зміну прокримінальних установок і моделей поведінки [4, с. 32]. Правовий аспект передбачає дотримання вимог законодавства, забезпечення прав суб'єктів пробації, а також виконання ними визначених обов'язків. Економічний аспект пов'язаний зі скороченням витрат на утримання осіб в умовах ізоляції та підвищенням їх економічної активності, що в довгостроковій перспективі забезпечує економічний ефект за рахунок зменшення витрат, пов'язаних із повторною злочинністю та соціальною підтримкою. З огляду на викладене між-

дисциплінарний підхід забезпечує комплексну оцінку соціальної та економічної ефективності пробаційних заходів за ключовими напрямками їхнього впливу на суб'єктів пробації, а саме: рівень суспільної безпеки, психологічну адаптацію осіб та раціональність використання ресурсів. З метою систематизації отриманих результатів основні критерії оцінки узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1 – Критерії оцінки соціальної та економічної ефективності пробаційних заходів.

Вид ефекту	Критерій оцінювання	Зміст критерію
Соціальний ефект	Рівень ресоціалізації суб'єктів пробації	Визначається ступенем інтеграції в суспільство, відновленням сімейних і соціальних зв'язків, рівнем працевлаштування, а також участю в освітніх і соціальних програмах.
	Зниження рівня злочинності в громаді	Оцінюється за статистичними показниками та результатами моніторингу скоєних повторних правопорушень суб'єктами пробації.
	Рівень безпеки громади та соціальної стабільності	Виявляється у скороченні кількості конфліктних ситуацій і правопорушень у територіальних громадах.
Економічний ефект	Скорочення витрат на ув'язнених	Визначається зменшенням бюджетних витрат на функціонування пенітенціарної системи.
	Підвищення економічної активності суб'єктів пробації	Виявляється через працевлаштування, залучення до програм професійної підготовки та участь у заходах соціальної адаптації.
	Оптимізація використання бюджетних ресурсів	Забезпечує раціональне й цільове використання бюджетних коштів, спрямованих на реалізацію превентивних і корекційних заходів у межах пробаційних програм.

Для визначення практичної цінності пробаційних заходів застосовуються кількісні та якісні методи оцінювання, які дають змогу комплексно проаналізувати їх вплив на ресоціалізацію суб'єктів пробації та економічну ефективність використання ресурсів. До кількісних методів належать статистичний аналіз рівня рецидивної злочинності, показники соціальної інтеграції, чисельність суб'єктів пробації, а також оцінка обсягів державних витрат і економії бюджетних коштів. Якісні методи передбачають проведення інтерв'ю та опитування суб'єктів пробації і фахівців служби пробації, аналіз практичних кейсів, а також оцінку соціального впливу пробаційних заходів на суб'єктів пробації і відповідність їх національним і міжнародним стандартам.

Застосування міждисциплінарного підходу забезпечує об'єктивну оцінку практичних результатів пробаційних заходів, формує методологічну основу для аналізу реальних кейсів і дозволяє здійснити порівняння вітчизняного й закордонного досвіду з урахуванням соціального та економічного ефекту [5, с. 210]. Узагальнені результати оцінки, що ілюструють прикладне значення міждисциплінарного підходу, наведено в табл. 2.

Таблиця 2 – Соціально-економічний ефект реалізації пробаційних заходів: вітчизняний і закордонний досвід

Показник	Україна	Закордонний досвід (США, ЄС, Велика Британія)	Економічний ефект	Соціальний ефект
Цільова група	Неповнолітні та дорослі суб'єкти пробації	Неповнолітні та дорослі, високоризикові особи	Зменшення витрат на пенітенціарну систему	Соціальна інтеграція, підтримка сімей та громади
Рівень ресоціалізації	~60 % успішна інтеграція	60–80 % успішна інтеграція	Підвищення активності через працевлаштування та навчання	Поліпшення соціальної адаптації, відновлення соціальних зв'язків

Рівень рецидиву	Недостатньо статистики, але нижчий порівняно з ув'язненням	Зменшення на 20–40 % порівняно з традиційним покаранням	Зниження витрат на соціальні виплати та повторні злочини	Підвищення безпеки громади, зменшення конфліктів
Методи	Контроль, соціальна підтримка, обмежена психологічна робота	Індивідуальні плани, когнітивно-поведінкові методики, соціальна та психологічна підтримка	Оптимізація державних ресурсів, економія бюджету	Соціальна підтримка, робота з родинами, розвиток навичок самоконтролю
Проблеми	Недостатня підготовка персоналу, обмежені ресурси	Необхідність комплексного підходу та врахування соціальних факторів	Потребує фінансування та ефективного планування програм	Соціальні бар'єри, стигматизація, відсутність системної підтримки

Оцінка реалізації пробаційних заходів в Україні та закордонних країнах підтверджує їх високу соціальну й економічну ефективність. Пробаційні заходи, які проводять фахівці служби пробації, сприяють ефективній ресоціалізації суб'єктів пробації, відновленню соціальних зв'язків і реінтеграції їх у суспільство. Водночас обмеженість фінансування, недостатня кількість професійного і компетентного персоналу, а також можливостей щодо створення та впровадження нових пробаційних програм знижує потенціал досягнення оптимальних результатів.

Закордонний досвід свідчить, що поєднання соціальної, психологічної та правової підтримки істотно підвищує ефективність пробаційних заходів, сприяє скороченню рівня рецидивної злочинності та підвищенню рівня суспільної безпеки [6, с. 156]. Економічний ефект реалізації пробаційних заходів виявляється у скороченні витрат на утримання осіб у місцях

позбавлення волі та надання соціальної допомоги, а також у підвищенні економічної активності суб'єктів пробації шляхом їх працевлаштування й професійного навчання.

Варто зазначити, що пробаційні заходи істотно впливають на соціальну безпеку і стабільність громад, поєднуючи контроль за поведінкою суб'єктів пробації з їх адаптацією, що знижує рівень правопорушень і соціальної напруги в суспільстві. Превентивний ефект таких заходів виявляється у зниженні рівня рецидивної злочинності та криміногенних ризиків, тоді як соціальна інтеграція забезпечується через участь суб'єктів пробації в освітніх, трудових і соціальних програмах. Взаємодія органів пробації із соціальними службами, громадськими організаціями та освітніми установами сприяє консолідації територіальних громад і зміцнює довіру до державних та суспільних інститутів [7, с. 69].

Крім того, економічний ефект пробації опосередковано забезпечує: скорочення витрат на утримання осіб у місцях позбавлення волі та надання соціальних виплат, що створює можливості для перерозподілу фінансових ресурсів на реалізацію превентивних заходів і розвиток соціальної інфраструктури, а залучення суб'єктів пробації до оплачуваної праці зменшує їхню залежність від державної соціальної допомоги. Дослідження свідчать, що комплексні пробаційні заходи, які поєднують нагляд, соціальну підтримку та психологічний супровід, є ефективним механізмом зниження рівня рецидивної злочинності та підвищення рівня безпеки громад [1, с. 95]. Закордонний досвід свідчить, що застосування індивідуальних планів ресоціалізації з активним залученням громадських організацій сприяє посиленню соціальної стабільності та зниженню рівня повторних правопорушень [8, с. 27]. Доречно зауважити, що пробаційні заходи виконують не лише контролюючу та превентивну функції, а й забезпечують комплексний вплив як на суб'єктів пробації, так і на їхнє соціальне середовище [9, с. 256]. Соціальний і економічний ефект реалізації вітчизняних пробаційних програм подано в табл. 3.

Таблиця 3 – Соціальний і економічний ефект реалізації пробаційних програм

Назва програми	Основні цілі та методи	Соціальний ефект	Економічний ефект	Результати / ефективність
Зміна прокримінального мислення	Когнітивно-поведінкова корекція, робота з установками	Зниження ризику повторних правопорушень, формування соціально відповідної поведінки	Зменшення витрат на утримання ув'язнених	Підвищення рівня ресоціалізації
Запобігання вживанню психотропних речовин	Соціально-психологічна підтримка, навчальні програми	Зменшення ризику залежної поведінки, інтеграція у громаду	Економія на медичній та соціальній допомозі	Зниження ймовірності рецидиву
Подолання агресивної поведінки	Когнітивно-поведінкові методики, психокорекційні тренінги	Зменшення конфліктів у сім'ї та громаді	Оптимізація витрат на превентивні заходи	Поліпшення соціальної адаптації

Оцінка ефективності пробаційних програм свідчить, що найвищі результати досягаються за умов поєднання механізмів контролю, соціальної підтримки та психологічно-поведінкової корекції. Вітчизняні програми, спрямовані на зміну прокримінального мислення, подолання агресивної поведінки та запобігання вживанню психотропних речовин, сприяють ефективній ресоціалізації суб'єктів пробації та їх інтеграції в місцеві громади.

Наукові дослідження підтверджують, що регулярний контроль та оперативне реагування на правопорушення в поєднанні з психологічною й соціальною підтримкою зумовлюють

зниження рівня рецидивної злочинності та підвищення рівня громадської безпеки. Економічний ефект реалізації пробаційних заходів виявляється у скороченні витрат на утримання осіб в умовах ізоляції, а працевлаштування суб'єктів пробації забезпечує скорочення залежності від державних соціальних трансфертів, тоді як соціальний ефект – сприяє зміцненню інтеграційних процесів у громадах, відновленню сімейних зв'язків та мінімізації кримінальних ризиків.

Отже, пробаційні заходи мають комплексний соціально-економічний характер і відіграють важливу роль у забезпеченні національної безпеки шляхом зменшення соціальної напруги та формування стабільного й контрольованого суспільного середовища. Особливе значення має превентивний ефект пробаційних заходів, що полягає у своєчасному виявленні та корекції ризикованої поведінки суб'єктів пробації, завдяки чому запобігається вчинення кримінальних правопорушень та знижується рівень суспільних загроз [10, с. 310]. Це стосується не лише злочинів проти власності чи особи, а й насильницьких правопорушень, злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, та інших проявів асоціальної поведінки, що негативно впливають на безпеку держави.

Водночас пробаційні заходи сприяють розвитку міжвідомчої взаємодії правоохоронних органів, соціальних служб і громадських організацій, забезпечуючи комплексний підхід до контролю та ресоціалізації суб'єктів пробації. Така координація покращує спроможність держави своєчасно реагувати на криміногенні загрози, мінімізує ризики та детермінує соціальну інтеграцію громад, що позитивно впливає на стан соціальної безпеки регіону й національної безпеки загалом. У цьому контексті соціальна безпека розглядається як здатність громади підтримувати стабільне соціальне середовище та мінімізувати криміногенні ризики й конфлікти.

Доцільно підкреслити, що пробаційні заходи мають прямий і опосередкований вплив на національну безпеку, адже зменшення рівня рецидивної злочинності та інтеграція суб'єктів пробації у суспільство мінімізують криміногенні ризики на регіональному та державному рівнях. Системне засто-

сування пробаційних заходів формує контрольоване й передбачуване соціальне середовище, у якому забезпечується баланс між суспільною безпекою та ресоціалізацією. Пробаційні заходи виконують комплексну соціально-економічну функцію, сприяючи стабільності громад і держави через поєднання превентивних, соціальних та економічних механізмів впливу. Їх ефективність визначається інтегрованим підходом до реалізації, що забезпечує позитивні результати як для суб'єктів пробації, так і для населення громади і суспільства загалом.

Отже, результати дослідження підтверджують, що пробаційні заходи є ключовим інструментом сучасної кримінальної політики, здатним поєднувати безпеку та ресоціалізацію, забезпечуючи комплексний вплив на соціальну, економічну та криміногенну сферу суспільства.

Висновки. Оцінка ефективності пробаційних заходів свідчить, що вони є дієвим інструментом зниження рівня рецидивної злочинності та підвищення соціальної стабільності на рівні громад і держави. Їх соціальний ефект виявляється в ресоціалізації суб'єктів пробації, відновленні соціальних зв'язків і зменшенні рівня насильства, тоді як економічний ефект полягає у скороченні витрат на утримання осіб в умовах ізоляції та підвищенні ефективності використання фінансових ресурсів держави. На національному рівні пробація є важливим інструментом забезпечення суспільної безпеки та формування контрольованого соціального середовища, а її результативність зумовлюється застосуванням комплексного підходу, ефективною міжвідомчою координацією, належним рівнем фінансового забезпечення та високим рівнем професійної підготовки персоналу.

Список використаних джерел

1. Виноградова С. О. Сучасний стан та перспективи розвитку інституту пробації в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. Т. 2. С. 94–97.
2. Ворожбіт-Горбатюк В. Кримінально-виконавча ідея пробаційного нагляду. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2024. № 22. Т. 2. URL: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/314982>.

3. Івчук Ю. Ю., Нікітіна О. В., Івчук К. І. Історія розвитку та сучасні тенденції функціонування інституту пробачії в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. № (38). С. 10–27.

4. Олійник Я. В. Важливість функцій служби пробачії в системі органів і установ виконання покарань. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. 2014. № 2. С. 29–35.

5. Пробачія: 10 років змін та досягнень : колективна монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. К. Гречанюка. Чернігів : Пенітенціарна академія України, 2025. 272 с.

6. Сьомін С. В. Європейські правила пробачії та реформування кримінально-виконавчої системи в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2 (31). С. 154–159.

7. Ткачова О. В. Інститут пробачії в Україні: історичний досвід і сучасний стан. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2016. Вип. 4. Т. 2. С. 68–71.

8. Rob Allen. On probation: models of good practice for alternatives to prison. 2016. URL: <https://cdn.penalreform.org/wpcontent/uploads/2016/12/Probation-model-report-final-2016.pdf>.

9. Cavadino M., Dignan J. *Penal Systems: A Comparative Approach*. SAGE Publications, 2005. 400 p.

10. Lappi-Seppälä T. Explaining variations in the use of imprisonment in developed democracies. *European Journal of Criminology*. 2011. № 8 (4). P. 303–328.

References

1. Vynogradova, S. O. (2019), "Current state and prospects for the development of the probation institute in Ukraine", *Actual problems of domestic jurisprudence*, Vol. 2, pp. 94–97.

2. Vorozhbit-Gorbatyuk, V. (2024), "Penal idea of probation supervision", *Herald of the Criminal Law Association of Ukraine*, No. 22, Vol. 2, available at: <http://vakp.nlu.edu.ua/article/view/314982>.

3. Ivchuk, Yu. Yu., Nikitina, O. V. and Ivchuk, K. I. (2019), "Development history and current trends of the probation institute in Ukraine", *Topical issues of law: theory and practice*, No. 38, pp. 10–27.

4. Oliynyk, Ya. V. (2014), "The importance of the functions of the probation service in the system of bodies and institutions for the execution of sentences", *Scientific Bulletin of the Institute of Criminal Enforcement Service*, No. 2, pp. 29–35.

5. Probation: 10 years of changes and achievements (2025), collective monograph, edited by S. K. Grechanyuk, Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv.

6. Semin, S. V. (2014), "European rules of probation and reform of the criminal enforcement system in Ukraine", *Strategic priorities*, № 2 (31), pp. 154–159.

7. Tkacheva, O. V. (2016), "Probation Institute in Ukraine: historical experience and current state", *Kherson State University Herald. Series "Legal Sciences"*, Iss. 4, Vol. 2, pp. 68–71.

8. Allen, R. (2016), On probation: models of good practice for alternatives to prison, available at: <https://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2016/12/Probation-model-report-final-2016.pdf>.

9. Cavadino, M. and Dignan, J. (2005), *Penal Systems: A Comparative Approach*, SAGE Publications.

10. Lappi-Seppälä, T. (2011), "Explaining variations in the use of imprisonment in developed democracies", *European Journal of Criminology*, № 8 (4), pp. 303–328.

Дата першого надходження статті до видання: 02.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.02.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 23.03.2026.